

PASTABOS

Remarks

MAŽMOŽIS 4

Jau buvo lyg ir aprimę neva Katyčiuose F. Kuršaičio nugirstą formą *kylė* lyginti su prūsų kalbos rankraščių *cylo* ‘kielė’.

Visame Klaipėdos krašte nuo Walterio Fenzlau laikų žinomas nedėsningas virtimas *ie, uo > i, u* (žr. W. Fenzlau, *Die deutschen Formen der litauischen Orts- und Personennamen des Memelgebiets*, Halle, 1936, 45). Vlado Grinaveckio (*Žemaičių tarmių istorija*, Vilnius, 1973, 195) paskelbti nauji faktai iš ten pat, pakartota ir Janio Endzelyno raštų perlaidoje¹, Vytauto Mažiulio *Prūsų kalbos etimologiniame žodyne* (t. 2, Vilnius, 1993, 184). Dabar išėjusi Aloyzo Vidugirio didžios svarbos monografija *Zietelos lietuvių šneka* vėl tebeskelbia tą pačią žinią – Zietelos ir prūsų kalbos palikimo faktą (p. 342).

Deja, *ie, uo* virtimas balsiais *i, u* tose šnektose yra naujas dalykas, dažnai svyruojama – tas pats žmogus gali pasakyti *dū·k | dō·k, lī·p | lē·p, vī·nc | vē·nc* ir *kī·le | kē·le* (nuo Šilutės iki Dvilčių ir Drėvernos), o Katyčių šneka (su mano girdėtais 1964 metais *pri·šīņks* ‘priešingas’, *karū·m’in’i* ‘kariuomenė’, *m’i·ls* ‘mielas’) daugiau rodo ryšius su žemaičių šnektomis. Katyčių šneka, kur F. Kuršaitis girdėjęs *kylė*, senųjų tarmės atstovų teigimu buvo smelkte nusmelkta žemaičių dūnininkų samdininkų šnekos. Šiaip visi vietiniai buvo dvikalbiai – kalbėjo vokiečių ir lietuvių kalbomis, ypač bendraudami su pasisamdytaisiais žmonėmis katalikais. (Smulkiau apie tai jau išdėstyta anksčiau, žr. V. Vitkauskas, „Lietuvių kalbos *kylė* – naujybė“, *Kalbotyra* 44 (1), 1995, 93–94; tiktai liko nepastebėta). Antano Juškos forma yra tik vadinamojo dūnininkavimo faktas (LKŽ_v 776).

MAŽMOŽIS 5

Tarp Kuršėnų ir Raudėnų yra buvusi didžiulė pelkė *Gelžė* (*g'eļ'z'i* KRŠ | *g'eļ'z'e* RDN, TRŠ, PP). Žmonės prisirinkdavo maišus spanguolių, vaivorų, prisitaisydavo šieno, per vasaras išsiganydavo ne vieną karvę ar kitą gyvulį.

Sovietiniais metais, pertvarkant gamtą, pelkė buvo nusausinga, traukte ištrauktas vanduo, nebeliko nei spanguolių, nei vaivorų, nei šieno, nei ganyklų. Taisėsi kasti durpes, valdžia pastatydino net kelias trijų aukštų trobas durpininkams. Geologai numatė didelius klodus, durpių begales, bet kiek pakasė ir po kelių mėnesių gamyba sustojo, tik kažkiek laiko dar tų durpių trupinius vežiodavo.

¹ Endzelins, J., *Darbu izlase* 4a, Rīgā: Zinātne, 1982, 238 (teikiamas apskritai kaip *kielės* variantas *kylė*).

Vietos žmonės, aišku, gailėjosi tokio šaltinio netekę ir sakė metaforiškai, kad *Gelžės* nebėra – tik *g'el'ž'ė.l'ė* | *g'el'ž'ė.l'i*, *g'el'ž'ė.k'ė* | *g'el'ž'ik'i*. Jaunos vardyno rinkėjos tai palaikė toponimo *Gelžės* variantais ir pateikė Vardyno kartotekai kaip naujas formas *Gelžėlė*, *Gelžikė* iš Raudėnų apyl. Švendrių k.², kurios nagrinėtos specialioje disertacijoje ir straipsnyje (*Acta Linguistica Lithuanica* 41 63, 78).

MAŽMOŽIS 6

Žemaičiai (ir vilniškiai aukštaičiai) neturi deminutyvų priesagos *-elis*. Šiaurės žemaičių yra *duobėlielis* | *duobėl'ėlis* ~ *dobilėlis*, *-ėlio*, *m'ergož'ė.l'ė* ~ *mergužėlė*, *balūn'dėl'ė* ~ *balandėliai*, pietų žemaičių *duob'il'ėlis*, *merguž'ė.l'i*, *balūn'dėle*, vakarų žemaičių *duob'ėl'ėlis*, *mergož'ėlė*, *balan'dėl'ė* ir t. t.

Manau, jog tai atsitiko dėl regresyvinės balsių asimiliacijos, kur anksčiau *e* prieš įtemptuosius *i*, *u*, *ie* paradigmą sumaišė, nes buvo pradėta tarti *ė*, *ėi*, *ėe*, todėl taip buvo apibendrinta forma *-elis*, *-elė*. Taip įvyko ne dėl latvių kalbos įtakos, visai neturinčios tos priesagos (tik skoliniuose iš lietuvių kalbos), ir apskritai kitos kalbos kažin ar šiuo atveju yra turėjusios įtakos.

Vilniškių šnekos irgi turi formas *b'ernuž'ė.l'i.s*, *m'erguž'ė.l'ė*, *karvelā.l'ėi* ir kt. Taip pat ne dėl slavų kalbų įtakos ir dviskiemeniai, ir daugiaskiemeniai daiktavardžiai turi priesagą *-elis*. Kadangi balsio *ė* daugelis vilniškių šnektų neturi ir seniau bus neturėję, tik ilgąjį platųjį balsį *e* (šalia pailginto *e*): *vaik'ė.l'i.s* ir *b'ernuž'ė.l'i.s*, *m'erg'ė.l'ė* ir *m'erguž'ė.l'ė* ir kt. Matyt, visoje paradigmoje išliko suvienodėjęs balsis *e*. Todėl teigti, kad tai gal yra iš slavų – kaip žemaičiams spėjama latvių kalbos įtaka (Laimis Bilkis, *Acta Linguistica Lithuanica* 41, 70), negalima (tos kalbos priesagos *-elis* (*-elis*) mažybei reikšti neturi). Susidaro įspūdis, kad toponimikos specialistams deminutyvų priesagos *-elis*, *-elis* geografija nežinoma, nes Ceikiniuose esanti *Šežiaukėlė* (*ALL* 41, 70), Tirkšliuose – *Kužiškėlė* (*ALL* 41, 72), Liūkmenyse – *Polymėlis* (*ALL* 41, 72), Ignalinoje – *Telėtnykėlis* (*ALL* 41, 76) ir t. t.

Vytautas Vitkauskas
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, 10308 Vilnius, Lietuva

Gauta 2004 11 08

² Ten jau gyvena naujesni gyventojai, nes senieji buvo gyvi sudeginti 1945 metais per Kūčias ir Kalėdas.